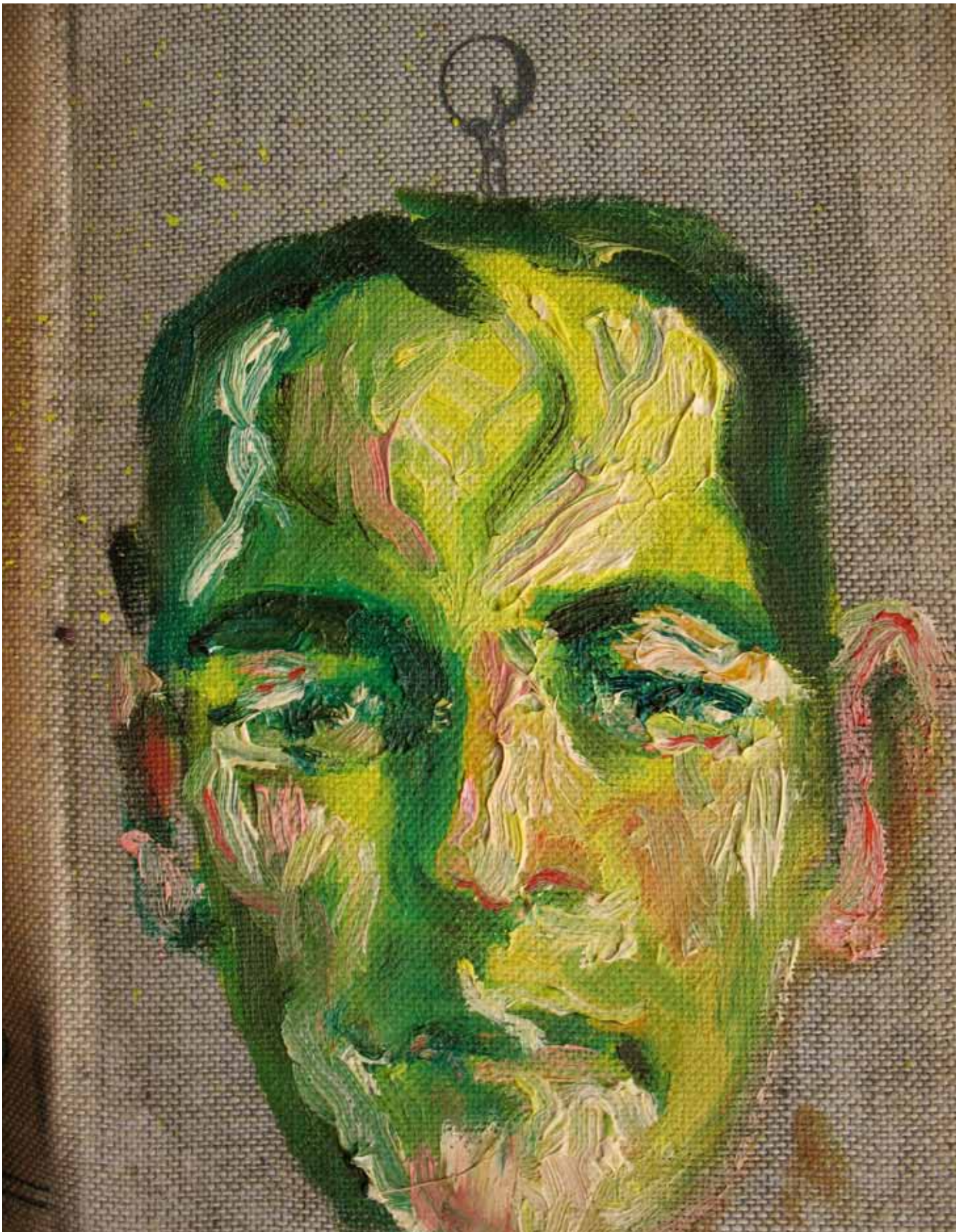

Interview met Harm Jan Roeles

Bij Jan Meijering thuis, januari / februari 2009

Ik heb schroom om te spreken over mijn werk als oeuvre, al die werken die ik gemaakt heb en welke plaats het portret dan inneemt. Ik weet niet goed hoe ik dat zou kunnen zien. Hoe ik als een buitenstaander zou kunnen kijken. Ik kan wel wat vertellen hoe ik het vind om te portretteren. Als klein kind heb ik al heel graag naar gezichten gekeken en dat is nog altijd zo. Door het portretteren is het legitiem geworden. In het schilderen mag ik me er helemaal aan overgeven, zelfs heel onbeschaamd. Als volwassene wordt het indringend kijken niet zo gewaardeerd. In dit gesprek gebeurt het echter ook, de woorden maskeren dan het kijken enigzins.

Ik heb de neiging in mijn werk steeds verschillende dingen te doen. Dan weer objectjes, dan weer fotootjes, dan weer ideetjes, dan weer tekeningetjes, dan weer performancejes, dan weer geluidjes en dan weer filmpjes. Het fijne van portretteren vind ik dat het altijd maar weer doorgaat, dat het iets is dat heel duidelijk is: kijken en verf aanbrengen. Het is een heel constant iets wat ik steeds weer kan doen, een ambachtelijk iets ook. Ik hoef bij dit werk niet zozeer over een boodschap na te denken.

Het heeft te maken met dat ik in de ander toch ook mezelf zie. Het is het bestuderen van de mens die ik zelf ben. Daar gaat mijn hele werk over en het portretteren ook. Een vriendin van mij zei: 'schilder je dan niet wat er in mij is?' Dat ontkende ik hevig want ik ben alleen maar in de buitenkant geïnteresseerd op dat moment. Dat is ook zo raar, ik heb helemaal niet de intentie om een innerlijk iets te schilderen. Ik wil alleen maar hoe het er uit ziet, hoe het op mij overkomt, schilderen. Alleen dat is dan misschien een soort innerlijk proces. Of dat is iets van een binnenste dat een waarneming doet. Het is een mens die dat doet, een hond zou waarschijnlijk anders portretteren.

Ik had een bijstandsuitkering in Beuningen. Er bleek in Beuningen een heel andere sociale dienst te zijn dan in Nijmegen. Ik zei: 'ik ben kunstenaar' en werd meegesleept naar een ambtenaar die over tentoonstellingen in het gemeentehuis ging. Die zei: 'wat zou je willen doen?' Toen zei ik: 'ik zou wel honderd mensen uit Beuningen willen portretteren'. Ik heb elke week twee of drie mensen geschilderd en die in het gemeentehuis opgehangen. Die mensen kwamen gewoon aanbellen, ik had ze vaak nog nooit gezien. Ik deed er ongeveer twee, drie uur over. Ik merkte dat een portret maken een heel geschikte manier is om een gesprek te voeren omdat er plotseling heel veel tijd is en dat degene die geschilderd wordt heel veel aandacht voelt en ruimte om te spreken. Het viel me op dat mensen in het algemeen behoorlijk vrij uit spraken. Ik kreeg intieme gesprekken over leven en dood, liefde, werk... en eigenlijk, dacht ik, gaat het me daarom, dat dat gebeurt op dat moment.

Ik vind portretschilderijen in het algemeen helemaal

niet zo spannend. Ik zie vaak toch liever gewoon een klodder verf op een stukje papier dat er per ongeluk is neergekomen. Ik vond het in het begin ook heel moeilijk om kleuren in een hoofd te persen. Ik wilde wel schilderen met een soort beeldhouwersmentaliteit: wat zie ik? Zoals Giacometti: hoe is die kop in de ruimte? Hoe krijg ik dat... ik vind dat ik daar nog nooit in geslaagd ben.

Op een gegeven moment ben ik als beeldend kunstenaar gestopt met mijn werk. Ik zat toen veel in de trein en ben portretjes gaan tekenen en binnen de kortste keren ging ik reisesjes in de trein maken omdat te gaan doen, zo leuk vond ik dat. Daar is het tekenen van de portretten zo stelselmatig begonnen. In het begin tekende ik alleen de portretten, was ik ook heel puriteins: ik wilde ze niet met kleur. Jarenlang wilde ik ze alleen tekenen. Toen vroeg een vriend, Rene Brouns, waar ik wel eens mee werkte, 'waarom schilder je het niet eens?' Het lukte echt niet, maar ik kon er niet mee ophouden. Als het niet lukt is dat een goede reden om er mee door te gaan. Dat is tot vandaag de dag zo: soms geef ik het op omdat het niet lukt en dan ga ik weer door omdat het niet lukt.

De beleving van naar zo'n hoofd kijken... nu zie ik dat licht daar zo opvallen en iets van die baardharen en het groen. Dat zijn dan de fysieke dingen en dan zit er de persoon die leeft en waarvan ik nooit kan zien wat dat is, ook al ga ik er helemaal in op. Ik bestudeer het... dat blijft fascinerend. Als ik aan het kijken ben denk ik alleen maar: hoe ziet het er uit? Hoe zit een hoekje tussen een neusrug en een ooglid? Hoe neem ik dat eigenlijk waar? Wat is dat stukje lucht tussen jouw oog en die bril? Het tekenen en schilderen helpt me om me daarop te kunnen concentreren. In het begin van het gesprek zie ik jou heel anders dan op het eind. Ik heb nog nooit iemand ontmoet die niet betrokken was bij zijn eigen portret, hoe stoer of cynisch ook.

Het portretteren werkt meteen en doet iets met het gesprek wat ik tezelfdertijd voer. Het geeft een onderstreping van de samenkomst. Ik zie het als een instant-expositie. Na enige tijd draai ik het schilderij om en de tentoonstelling is een feit. Deze is exclusief voor de geschilderde die zeer betrokken is over het algemeen. Deze persoon heeft ook tijd, dat ontstaat namelijk door te poseren.

Door te kijken verandert datgene wat ik zie. Dat heb ik zelfs bij mijn vriendin Irene waar ik al elf jaar naar kijk. Dan denk ik: hee, ze ziet er helemaal niet zo uit. Nu schilder ik Irene nooit meer, maar teken haar nog wel heel regelmatig. Tekenend vind ik veel directer en sneller, het is me nog duidelijker dat het alleen om het waarnemen zelf gaat en het motorisch opgaan in het kijken. Ik dans als het ware het gezicht, mijn hand doet dat. Ik beleef er een enorm plezier aan om dat te doen, het is echt leuk. Ik onderzoek in het tekenen op een heel directe fysieke manier het waarnemen, het gewaar-zijn. Wanneer val ik zo samen met wat ik aan het doen ben en met wat ik zie, dat het overduidelijk

is dat het geen ander is? Toch is het overduidelijk is dat het wel een ander is. Ze zeggen wel: de wereld dat ben jij. Als ik daar over nadenk is het ontegenzeggelijk waar.

JAN OP BOEKOMSLAGEN

Mijn vader was neerlandicus, hij had een zolder vol met boeken in dozen. Dat waren de boeken die niet meer in de kamer konden omdat ze niet meer pasten. Toen mijn vader overleed, heb ik dat allemaal opgeruimd. Er waren heel veel boeken bij die ik al kende van toen ik klein was en altijd al heel mooi gevonden had. Ik ging boeken naar het antiquariaat brengen, maar die wilden ze helemaal niet hebben. Ik vond het moeilijk om ze weg te doen, maar wilde ze ook niet zelf hebben en in mijn huis neer zetten. Toen ben ik de binnenkanten er uit gaan scheuren en ik bewaarde de omslagen, die pasten in een doosje. Die linnen omslagen vind ik erg mooi, vooral als ze gebruikt en beduidend zijn. Toen ben ik er op gaan schilderen omdat het fijn is om op iets te schilderen waar al iets op staat, dat geeft het nog iets onnadrukkelijkers eigenlijk. Het is al iets, ik hoef minder te doen. Mensen zijn als het ware een boek, ze proberen zichzelf in een boek te krijgen per slot van rekening.

Toen jij me vroeg voor het portret en het interview, dacht ik dat ik een heel speciaal portret zou moeten

maken. Daar raakte ik van in een paniek. Daarna heb ik dat helemaal los gelaten en zomaar wat gedaan. Dus alleen maar praten en kijken, niet te nadrukkelijk. Niet lang, volgens mij hebben we steeds kort en snel gewerkt. Het presenteren of tentoonstellen is een heel ander gebied, dan zou er ineens iets heel anders kunnen gebeuren met het portret. Het zou best kunnen dat ik dan iets op de muur zou gaan schrijven dat met jouw portret te maken heeft.

HUISJE

Ik heb eigenlijk geen atelier meer. Vroeger had ik een atelier buitenshuis maar sinds twee jaar heb ik dat niet meer. Ik woon nu in een huisje in Oosterbeek. Alles speelt zich in mijn huisje af of waar ik dan ook ben. Als ik portretten maak, doe ik dat graag bij mensen thuis. Dan heb ik gewoon een koffertje of een doos of plastic tas bij me waar de spullen allemaal inzitten. Ik leg het doekje of tekenboek gewoon op mijn schoot. Ik werk ook wel eens buiten waar ik iets vind en dingen met elkaar verbind.

Mijn huis is op dit moment een enorme puinhoop. Ik laat alles liggen, ik kan niet opruimen. Zoals jouw zoon werkt, zo werk ik ook. Ik doe iets en ga weer verder met het volgende. Het stapelt zich op, wanneer ik terugkom ligt het er nog precies zo en dan ga ik weer iets doen. Zoals ik nu leef is dat: eten, koken, de was

doen, kleren uitdoen, boeken bekijken, telefoneren, daar notities bij maken, brieven ontvangen... al die dingen raken door elkaar. Daarin ga ik dan iets schilderen of iets uitprinten. Ik heb boven een werkkamertje, daar staat ook de computer en daarom zit ik er ook veel te schaken. Dat is wel grappig van de computer: ik heb een enorm rommelige kamer en dan is daar een klein schermpje. Maar in die computer ontstaat weer diezelfde rommel van dingen even opslaan of zomaar instoppen en later blijkt het dan nummer duizend-drie-drie-vier-twee te zijn waardoor ik het niet zo gauw meer kan terugvinden.

Een voorwerp roept een gevoel van schoonheid bij me op en dan neem ik het mee of bewaar ik het. Soms zet ik het ergens neer en hoop dan dat mensen datzelfde gevoel ervaren. Dat gevoel van schoonheid heb ik bijvoorbeeld bij lege closetrolletjes. Ik zoek nog steeds naar een manier om mensen duidelijk te maken wat een intense kracht en schoonheid en kwetsbaarheid er te zien is in een closetrolletje waar licht opvalt of zo.

In een periode dat ik opdroogde als kunstenaar heb ik mezelf weer toegestaan om de impuls weer te volgen, dingetjes op te rapen van straat, een leuk geel plasticje of een vierkant blokje ijzer met een klein gaatje erin. Als kind vond ik voorwerpen en dingen al super mooi en dat is nog zo.

Al heel lang zie ik het verband tussen mijn werk en terloopsheid, het vanzelf ontstaan. Een mens maakt

een vliegtuig en denkt dat ie dat zelf gemaakt heeft, daar zit een arrogantie in. Hij vergeet namelijk dat hij intuïtie heeft, dat hij dingen bij elkaar kan voegen en hersens heeft die dat kunnen en dat eigenlijk helemaal niet van hemzelf is. Dat het gebeurt, dat het onderdeel is van een veel groter geheel en dat geldt voor mijzelf ook. Eigenlijk gebeurt het vanzelf, hoewel ik wel inspanning moet leveren. Waar ik ook mijn gouden handen ook over laat gaan: het is er al.

Nu ben ik in mijn huis begonnen met mezelf toe te staan dat het zo werkt. Eerst was ik altijd aan het opruimen en nu denk ik: ik ben aan het werk. Dat is precies zo als mijn beeldhouwwerken zijn. Het is een soort spanningsveld: in hoeverre grijp ik in? Het valt me gemakkelijk om niet in mijn huisje in te grijpen.

Nu ben ik aan het kijken of ik al die plekken kan fotograferen om het duidelijk te maken. Wanneer ik de dingen een kader geef, een rust, kunnen ze soms beter hun werk doen. Dat was mijn eerste insteek: de dingen zo te fotograferen dat ze gaan spreken maar nu ben ik met fotograferen precies hetzelfde aan het doen, net zo slordig. Dus ook daar geef ik mezelf de ruimte het heel nonchalant en achteloos te doen. Er kunnen heel veel foto's op mijn digitale camera.

Soms is er foto die iets vertelt aan mij. Zoals een foto van de gang. In de gang laat ik alle post liggen. Ik maak de post waarvan dat nodig is ter plekke open en daarna leg ik het weer neer, ook zo totaal bizar. Het heeft met

depressie te maken. Tijdenlang stopte ik afschriften meteen in een mapje maar nu niet. Er zijn ook enveloppen die dicht blijven en die liggen er zo tussen. Op een gegeven moment gaat de voordeur niet meer goed open omdat de buurtkranten, die ik niet lees, er voor liggen. Een tijdje geleden was het aan het sneeuwen, je ziet dan van die modderpoten over de post heen gaan. Dat is 'atelier' voor mij: kijken, leven, het plezier van iets doen en daarna is er iets te zien, een residu.

HET SPEL

Ik laat me leiden door dingen die er gebeuren, die ik zie, die me invallen. Ik ben speels en serieus tegelijkertijd. Het is een halszaak en het is ook helemaal onbelangrijk. Dat vind ik ook het moeilijke van dit interview, alsof we het zouden willen oplossen en uitrafelen. Ik wil de paradox altijd laten bestaan. Het verlangen om alles ten enenmale op te lossen is er ook maar ik zou het ook heel vervelend vinden als jij in de tekst die jij gaat schrijven een antwoord zou geven.

Ik ben er in mijn eigen werk huiverig voor mijzelf te laten verleiden tot het poneren van een dit-is-het. Ik geloof ten diepste niet dat dit mogelijk is. Zodra ik het neer heb gezet, kan ik zeggen: dus niet.

Spel is wat zich afspeelt in het heden, het doen, het fysiek aanwezig zijn. Het als compleet mens daar zijn en in dat zijn iets doen. Kunst is voor mij een weerslag van dat doen, een uitdrukking geven aan dat levend zijn. Dat kan soms zwaar zijn en soms heel licht.

Omdat ik zowel schilder, als fotografeer, als muziek maak en performance doe, zijn er verschillende regels, hoewel het me heel helder is: dit niet, dat wel. Er is ook iets wat door al die dingen heen speelt, maar ik weet niet precies wat dat is... een soort integriteit. Als ik het doe om een applaus te krijgen, kan dat integer zijn, mits ik dat voor mijzelf erkend heb.

AANDACHT

Ik vind het fijn als de materialen voor zichzelf spreken. Ik denk dat ik heel aards ben: het gaat over voelen, aanraken, substantie. Als de substantie goed is, als het fijn is om er in te werken, komt het hele schilderij in orde. Dat is ook zo met buitenspelen, de spulletjes, de natuur, het voelen, zien en daar iets bij beleven.

In zenmeditatie oefen ik aanwezig-zijn en gewaar-zijn, dat is wat ik in mijn hele leven oefen en dus ook in het werken zelf. Iets kan ontstaan of gebeuren, een aandacht kan zichzelf opbrengen, als ik groente snijd of als ik teken. Het gekke is dat bij tekenen, muziek of kunst het soms moeilijker is om dat te bereiken omdat er de nadruk op ligt dat het iets moet gaan worden. Ik zie ook veel kunst die ik quasi meditatie vind, die spiritueel wil zijn maar die aandacht daardoor niet heeft. Zodra er iets gewild wordt, als ik iets wil, is het er niet.

Alles mag in mijn werk aan de orde komen. Ik zou in mijn kunst of in mijn werk geen oordeel willen uit-

spreken. Soms vind ik mijn werk goed en soms niet. Binnen bepaalde regels kan ik naar iets kijken en iets heel goed vinden. Als ik andere regels heb, kan ik het heel vervelend vinden. Het uitspreken van een oordeel vind ik dubieus, hoewel ik het graag doe en het me veel schijnbare houvast geeft. Het goed vinden of niet goed vinden staat vaak de beleving van een werk in de weg. Een steentje op een straat leggen... dat iemand er langs loopt, het gezien heeft, maar niet door heeft dat ik het daar heb neergelegd. Dat er iets veranderd is in zijn waarneming: dat zijn blik er langs gegleden is en hij iets beleefd heeft van een lichtverandering... dat vind ik een mooi soort kunst. Kunst die niet wordt opgemerkt als zijnde kunst. Als het bekijken van een werk onverwacht is, kan het me opeens raken.

Soms vind ik foto's van objecten de ideale presentatie-maniër omdat die blikken focussen, waardoor de rommel om het object heen verdwijnt. Ik wil het oog van de toeschouwer helpen niet alle rommel er omheen ook te zien. Om mijn werk te laten zien, houd ik van openbare plekken: een gemeentehuis, een winkelstraat, een supermarkt of een bibliotheek. Ik vind het terloopse belangrijk, waardoor mensen niet zien dat ze kunst gezien hebben. Het andere is gelegenheid bieden om te zien door een stilte te creëren. Dingen die heel nietsig zijn kun je presenteren alsof ze heel belangrijk zijn.

KUNSTENAAR-ZIJN

Mijn drijfveren zijn altijd hetzelfde gebleven en op een gegeven moment heb ik ingezien dat ik dat 'kunstenaar' kan noemen.

Literatuur was heel belangrijk bij ons thuis: het lezen, het verhaal, dat er iets door woorden teweeg wordt gebracht door ze op een bepaalde manier te rangschikken. Het terugtrekken in zo'n boek en daar dan zijn, werd bemoedigd en hooggeacht. Maar niet om het zelf te doen. Ik mocht pas kunst maken als ik het kon. Ik kon het niet en het was niet iets wat ik kon leren.

Ik was al die tijd, zoals ik dat nu zou noemen, al kunstenaar want ik doe nu niets anders dan wat ik toen deed. Als kind kon ik hele dagen in slootrandjes kijken. Ik was helemaal verliefd op hoe het is.

Dat verwonderd zijn over de wereld en er iets in gaan doen waardoor ik deel heb aan die wereld. Later werd het een aquarium, binnen een ruimte maakte ik een kosmos. Dat je een wereld kunt begrenzen om er naar te kijken, dat vond ik prachtig. Een bak met water, planten en vissen. Uren zat ik te kijken naar wat daar gebeurde.

Mijn vader tekende in een jaren vijftig-stijl. Hij kon goed tekenen, heette dat dan, en ik kon het niet. Het maken van objecten onttrok zich aan iedere vorm van oordeel. Dat had niets met kunst te maken, het was niets anders dan wat het was. Ik lijmde gewoon een kiezelsteentje op een uitgegutste plank en dan was het een tondeldoos. Ik deed op een ander plankje zout en

tabak, dat droogde dan op en bleef plakken. Het was zo weinig iets dat het zich aan alle oordelen onttrok. Daar ligt mijn kunst, dat is waardoor ik het heb kunnen blijven doen.

Toen ik een jaar of twintig was, werd het me duidelijk dat ik het kon leren, dat ik het als beroep kon kiezen. Ik heb altijd het gevoel gehad dat men er op de academie achter kon komen dat ik eigenlijk niet kon tekenen. Ik was bang voor beoordelingen. Met een schijnoeuvre ben ik de academie doorlopen. Ik lette heel goed op wat gewenst was en ben dat gaan maken. Intussen maakte ik de echte dingen ook wel, maar had dat niet door. Ik was opgelucht uiteindelijk dat ik dat toch kon doen en dat ik mensen ontmoette die dat serieus namen. Het is bijzonder dat daar in onze maatschappij een bedding voor bestaat.

Ik heb examen gedaan, men waardeerde de nietsigheid. Ik kwam in een circuit van tentoonstellen, ik kreeg subsidies, de gemeente kocht wel eens wat. Maar ik ben er mee gestopt, de identiteit van kunstenaar-zijn schoot helemaal zijn doel voorbij. Het werd het nieuwe keurslijf een bepaalde vrijheid te hebben. Die wereld die me een tijd voedde en opnam, werd leeg en pijnlijk. Die zogenaamde originaliteit, die zogenaamde oorspronkelijkheid waar mijn werk over ging... ik geloofde er niets meer van. Ik voelde er zelf geen band mee. Ik zei: ik ben geen kunstenaar meer maar een uitkerings-trekker, ik heb die identiteit afgelegd.

Op een gegeven moment ben ik toch weer objecten gaan maken maar de insteek was wel heel anders geworden. Het portrettekenen begon toen ook. Ik maakte het los van een taal die in een bepaalde wereld gangbaar is, zonder de ballast van de kunstenaar-in-de-samenleving zijn. Kunstenaar zijn is het hoogste wat er is, maar ik ben ook heel wantrouwig daarin, ook bij jou en andere mensen die het gebied van de spiritualiteit aanraken.

Het idee van kunstenaar-zijn heb ik losgelaten maar ben daar tegelijkertijd heel erg in gevangen. Dat heeft te maken met dat ik zo bang ben. Ik ben bang voor mensen, voor de samenleving waar ik een soort plek in moet hebben. Ik kijk om me heen en denk: wat is er zoal mogelijk en dit is dan iets wat min of meer geaccepteerd is. Ik kan er een beetje goede sier mee maken en daar ben ik niet vies van, het is heel belangrijk dat mensen zeggen: Harm Jan, we houden van je.

INVLOEDEN

Er zijn veel bevrijdende kunstenaars, zoals Joseph Beuys. In museum Sloss Moyland hangen dingen als een frietzakje met confetti d'r in of een bakje met totaal opgekrijtte krijtjes, waar ook twee vingerkootjes in liggen. Dat fetisj, de mens als mythische figuur die betekenis toekent aan objecten... dat wat ik al had, zag ik bij hem en daardoor mag ik het nog meer gaan doen.

Vaak word ik jaloers als ik door een museum loop. Dan denk ik: hier zie ik iets wat ik mijzelf onthoudt,

waar ik mijzelf de ruimte niet voor gun en wat ik wel zou willen. Het museum is de plek van erkenning daarvoor.

BEGRIPPEN

Kunst hoort bij de taal, het verlangen van mensen om te communiceren, het uitdrukking geven aan wie ze zijn, wat ze zijn, wat ik ben, wat ik beleef, twijfels, van alles. Het woord kunst beschermt mensen ook tegen de werking van die taal. Het is een beladen begrip.

Kunst kan niks, er zijn alleen mensen die iets kunnen.

De kracht van de begrippen probeer ik aan de kaak te stellen. Ik had van een plastic rozenkrans een Jezus gepeuterd. Ik prikte dit zilvergrijze Jezusje op een closetrol. Hij was heel klein vergeleken met de closetrol. Voor mij doet dat iets met een begrip als heiligheid. Door Jezus aan een closetrol te hangen, wordt het hele beeld verruimd.

Mijn werk gaat over universele dingen: dood, seks en religie in de zin van verbinden. Dat komt vast in mijn werk tot uitdrukking maar ik weet niet of een ander dat ziet. Ik houd van humor en humor kan er alleen zijn als er contact is. Contact is belangrijk als je het over taal hebt. Ik breng niet bewust humor in mijn beelden, die komt er in en dat merk ik ook aan mensen. Het gebeurt ook dat mensen boos worden over mijn beelden, dan vinden ze het dus niet grappig.

Laatst had ik een leeg doosje waarin ik schreef: 'een oeuvre van niets'. Een grijs, kartonnen doosje met wat vlekjes. Ik heb het laten zien op de school waar ik lesgeef, daar heb ik het gemaakt. Bij kunststudenten zie ik faalangst omdat ze vinden dat de dingen die ze maken goed moeten zijn. Dat reflecteren op dat andere mensen het goed moeten vinden... mensen mogen niet uitdrukken hoe ze zijn, maar het moet aan iets voldoen. Wat iedereen vindt, vind ik ook. In kunst zit dat ook, daarom wil iedere kunstenaar goede kunst maken. Iconoclasme vind ik boeiend, het heeft te maken met begrippen onderuit halen. Het kartonnen doosje met 'een oeuvre van niets' vat dat wel samen.

ONZE GENERATIE

Wij zijn zo rijk, we hebben alle middelen, we kunnen alles, we hebben zoveel toegang tot informatie. Dat is het postmodernisme, het picking and choosing, dat we gebruik kunnen maken van al die middelen en dat ook doen. Door alle informatie is er minder drang om iets helemaal nieuws te maken.